

**НАУЧНОМ ВЕЋУ МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У
КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

На седници Наставно-научног већа Медицинског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици именована је Комисија за оцену завршене докторске дисертације кандидата др Маријана Бакића, под називом „РИЗИЧНА ПОНАШАЊА И ПРЕВАЛЕНЦИЈА ХИВ-А И ВИРУСНИХ ХЕПАТИТИСА МЕЂУ ИЗДРЖАВАОЦИМА ЗАТВОРСКЕ КАЗНЕ: РЕЗУЛТАТИ ИЗ ДВА КОНСЕКУТИВНА НАЦИОНАЛНА ИСТРАЖИВАЊА У ЦРНОЈ ГОРИ“. Ментор докторске дисертације је проф. др Јасмина Стевановић, редовни професор на Катедри за превентивну медицину Медицинског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

За чланове Комисије су именовани:

- Доц. др Марија Милић, доцент – председник (Медицински факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици); Ужа научна област: Епидемиологија
- Проф. др Јасмина Стевановић, редовни професор – члан-ментор (Медицински факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици); Ужа научна област: Епидемиологија
- Проф. др Бојан Јоксимовић, ванредни професор – члан (Медицински факултет Фоча, Универзитета у Источном Сарајеву); Ужа научна област: Патофизиологија.

Чланови Комисије су детаљно проучили приложену дисертацију и подносе Наставно-научном већу Медицинског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ПРИКАЗ САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација др Маријана Бакића под насловом „РИЗИЧНА ПОНАШАЊА И ПРЕВАЛЕНЦИЈА ХИВ-А И ВИРУСНИХ ХЕПАТИТИСА МЕЂУ ИЗДРЖАВАОЦИМА ЗАТВОРСКЕ КАЗНЕ: РЕЗУЛТАТИ ИЗ ДВА КОНСЕКУТИВНА НАЦИОНАЛНА ИСТРАЖИВАЊА У ЦРНОЈ ГОРИ” написана је на 128 страна, садржи 13 табела и 12 графикона. Докторска дисертација је подељена на следећа поглавља: увод, циљеви истраживања, метод, резултати, дискусија, закључци и литература. На почетку рада налази се сажетак на српском и енглеском језику са кључним речима.

Уводни део (44 стране) садржи пет потпоглавља у којима је систематично изнета проблематика истраживања. Приказани су етиологија, епидемиологија, дијагностика, лечење и превенција ХИВ инфекције, као и инфекције вирусима хепатитиса Б и Ц. Посебан део увода посвећен је затворима и здрављу, са освртом на пренатрпаност затворских установа, структуру затворске службе и затворску политику и смернице. Детаљно је приказана епидемиологија ХИВ-а и хепатитиса Б и Ц у затворима, ризична понашања у затворима и остали фактори ризика. На крају уводног дела дат је свеобухватан преглед здравствених интервенција у затворима, укључујући информисање, едукацију и саветовање, програме за смањење штете (програме размене игала, безбедно тетовирање, метадонску терапију), доступност кондома, високо активну антиретровирусну терапију, као и тестирање, рану дијагностику и лечење.

Циљеви истраживања (1 страна) су прецизно наведени. Основни циљ истраживања била је анализа разлика у ризичним облицима понашања и преваленцији ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ инфекција у популацији издржаваоца затворске казне у Црној Гори између два периода испитивања, првог спроведеног 2012. године и другог спроведеног 2021. године. Дефинисана су четири специфична циља: испитивање учесталости ризичног понашања, испитивање преваленције ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ инфекција, анализа разлика у ризичним облицима понашања и преваленцији инфекција између два периода испитивања, као и испитивање фактора повезаних са серопозитивношћу на ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ инфекцију у обе студијске године.

Поглавље **Метод** (7 страна) садржи три потпоглавља: место истраживања и учесници у истраживању, инструменти истраживања и статистичка анализа. За потребе ове студије коришћени су подаци из два национална истраживања спроведена 2012. и 2021. године међу особама на издржавању затворске казне у Заводу за извршење кривичних санкција у Спужу у Црној Гори. Реч је о две методолошки усклађене студије пресека, при чему је у 2012. години обухваћено 298, а у 2021. години 208 затвореника. Величина узорка израчуната је за ниво поузданости од 95% и алфа грешку од 5%, на основу укупног броја затвореника у време сваког истраживања. Прецизно су дефинисани критеријуми за укључивање (старост преко 18 година, боравак у затвору дужи од три месеца) и искључивање из студије. Истраживање је било анонимно, уз писани информисани пристанак, а коришћен је посебно структуриран упитник затвореног типа прилагођен националном контексту Црне Горе, са одвојеним упитницима за мушкарце и жене. Узорци крви тестирани су у Центру за медицинску микробиологију Института за јавно здравље Црне Горе на присуство anti-ХИВ 1/2 антитела и р24 антигена, anti-HCV антитела и HBs антигена применом ELISA тестова, уз додатне потврдне анализе серолошки позитивних узорак. Студија је одобрена од стране етичког комитета и директора Института за јавно здравље Црне Горе. У статистичкој обради података коришћен је програмски пакет SPSS, верзија 19, уз ниво статистичке значајности $p < 0,05$. Дистрибуција података процењивана је Колмогоров-Смирнов тестом, а за испитивање разлика између варијабли коришћени су Mann-Whitney U тест и Kruskal-Wallis χ^2 тест. Фактори повезани са серопозитивношћу испитивани су униваријантном логистичком регресионом анализом и хијерархијском регресионом анализом, у оквиру које су конструисана три модела: „Социо-демографски модел”, „Модел ризичног понашања” и „Свеобухватни модел”.

Поглавље **Резултати** (35 стране) приказује резултате добијене свим истраживањем кроз 13 табела и 12 графикана, уз одговарајућа објашњења у пратећем тексту. Резултати су изнети у седам делова: социодемографске карактеристике издржаваоца затворске казне; испитивање учесталости ризичног понашања у 2012. и 2021. години; испитивање преваленције ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ инфекција; знање о ХИВ/АИДС-у и самопроцена ризика од заражавања; мере превенције ризичних облика понашања, ХИВ/АИДС-а и вирусних хепатитиса; анализа разлика у ризичним облицима

понашања и преваленцији инфекција између два периода испитивања; и испитивање фактора повезаних са серопозитивношћу на ХИВ-а, ХБВ и ХЦВинфекцију.

У поглављу **Дискусија** (19 страна) детаљно су анализирани добијени резултати истраживања. Најпре је дат пресек основних налаза студије, а потом су резултати систематично поређени са подацима из домаће и међународне литературе, уз тумачење уочених сличности и разлика. Посебна пажња посвећена је интерпретацији трендова у ризичним понашањима и преваленцији инфекција током посматране деценије, као и импликацијама налаза за креирање мера превенције заснованих на доказима у затворској средини.

Поглавље **Закључци** (3 стране) изнето је у форми 10 јасно дефинисаних констатација, редоследом који одговара постављеним циљевима дисертације.

Поглавље **Литература** (19 страна) садржи 182 библиографске јединице из референтних међународних и домаћих часописа, монографија, уџбеника и званичних докумената међународних организација (СЗО, UNODC, UNAIDS, ECDC, EMCDDA), претежно новијег датума, цитираних по Ванкувер стилу.

2. КРАТАК ОПИС ПОСТИГНУТИХ РЕЗУЛТАТА

Истраживањем је обухваћено укупно 506 затвореника (298 у 2012. и 208 у 2021. години), претежно мушког пола (95,5%), просечне старости $35,20 \pm 10,08$ година. Резултати ове студије показали су да је преваленција хепатитиса Ц међу издржаваоцима казне затвора у Црној Гори остала вишеструко изнад вредности у општој популацији и практично непромењена између две студијске године (21,8% у 2012. наспрам 20,7% у 2021. години). Преваленција хепатитиса Б износила је 0,7% у 2012. и 3,4% у 2021. години. Ниједан затвореник није био ХИВ-позитиван ни у једној од две студијске године, што Црну Гору сврстава у ред земаља са ниском преваленцијом ХИВ инфекције и истовремено високом преваленцијом хепатитиса Ц у затворској популацији. Између 2012. и 2021. године забележен је статистички значајан пораст учесталости ризичних понашања, посебно употребе дрога икада у животу (са 46,3% на 60,6%; $p=0,002$) и третирања (са 51,7% на 77,9%; $p=0,001$). Учесталост ињектирања дрога остала је висока и стабилна у обе студијске године (15,8% у 2012. и 17,3% у 2021. години), уз

значајно дељење заједничког прибора за ињектирање (5,4% наспрам 8,7%), што потврђује да ињектирајућа употреба психоактивних супстанци представља трајни и доминантан ризик за пренос вирусних хепатитиса у затворској средини у Црној Гори. Логистичком регресионом анализом утврђено је да су у обе студијске године два фактора конзистентно повезана са серопозитивношћу на хепатитис Б и Ц: ињектирање дрога (OR=11,58 у 2012. и OR=223,81 у 2021. години) и краћа дужина одслужене казне затвора, чиме је ињектирање дрога потврђено као најснажнији независни предиктор инфекције. Фактори повезани са серопозитивношћу разликовали су се између две године: у 2012. години значајни су били употреба дрога икада и недостатак бесплатних хигијенских пакета, док су у 2021. години значајни били употреба кондома са сталним партнером, некоришћење кондома са повременим партнером и доступност бесплатно дељених шприцева и игала. Просечан скор знања о ХИВ/АИДС-у износио је $10,07 \pm 2,47$ од максималних 18 поена, без значајне промене између две године испитивања, што указује на недовољан ниво знања о начинима преноса ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ и полнопреносивих инфекција. Употреба кондома остала је забрињавајуће ниска — свега 16,0% затвореника користило је кондом при последњем сексуалном односу, без значајне промене између 2012. (16,8%) и 2021. године (14,9%). Имплементација програма за смањење штете остала је испод препоручених стандарда: бесплатна дистрибуција кондома пријављена је од свега 4,0% (2012) и 1,9% (2021) затвореника, а бесплатно дељење шприцева и игала од 4,4% и 1,4%. Једина превентивна интервенција код које је забележено статистички значајно повећање обухвата била је опиоидна агонистичка терапија (са 1,3% у 2012. на 8,7% у 2021. години; $p=0,001$), уз пораст доступности бесплатних средстава за личну хигијену (са 36,2% на 54,3%; $p=0,001$) и едукације о вирусним хепатитисима (са 22,5% на 30,3%; $p=0,048$).

3. УПОРЕДНА АНАЛИЗА СА РЕЗУЛТАТИМА ИЗ ЛИТЕРАТУРЕ

Висока преваленција хепатитиса Ц уочена код издржаваоца казне затвора у Црној Гори у складу је са налазима систематских прегледа и метаанализа који показују да преваленција ХЦВ инфекције међу затвореницима у појединим европским земљама достиже стопе од 15% до 30% и више, што је пет до десет пута више у односу на општу

популацију. Одсуство регистрованих случајева ХИВ инфекције у обе студијске године одговара епидемиолошком обрасцу карактеристичном за регион југоисточне Европе, где се ниска учесталост ННV-а у општој популацији преклапа са значајно вишим стопама преваленције у кључним популацијама. Учесталост доживотне употребе дрога, ињектирања и тетовирања уочена у овој студији сагласна је са распонима забележеним у међународној литератури, према којој међу затвореницима преваленција доживотне употребе дрога износи између 30% и 70%, ињектирања између 5% и 20%, а тетовирања између 15% и 45%, при чему су највиши проценти забележени у Латинској Америци и источној Европи. Учесталост интравенског ињектирања у оба пресека (15,8% односно 17,3%) знатно је нижа у односу на Србију, где су истраживања међу затвореницима регистровала да чак 38% њих интравенски ињектира дрогу, али је и даље знатно виша од процене за општу популацију у Црној Гори. Налази ове студије најближи су проценама из западноевропских земаља, чиме се потврђује изражена хетерогеност између региона. Подаци из литературе доследно указују на то да особе са историјом инкарцерације имају знатно већи ризик за стицање ХИВ и ХЦВ инфекције у односу на оне без историје боравка у затвору, при чему је највећи део повећаног ризика приписан управо ињектирању дрога и заједничком коришћењу прибора за ињектирање. Резултати ове дисертације, који ињектирање дрога издвајају као најснажнији и временски конзистентан фактор повезан са серопозитивношћу на хепатитисе, у потпуности су у сагласности са овим налазима. Ниска и непромењена стопа употребе кондома, као и ограничен обухват интервенција за смањење штете, такође су у складу са подацима из других земаља у транзицији и указују на структурне недостатке затворске здравствене заштите. Компаративни приступ заснован на два методолошки усклађена национална истраживања спроведена у размаку од готово деценије представља посебан методолошки квалитет ове дисертације, будући да омогућава праћење временских трендова у ризичним понашањима и преваленцији инфекција, што је у досадашњој литератури из ове области ретко доступно, нарочито за затворске популације земаља југоисточне Европе.

4. ОБЈАВЉЕНИ РЕЗУЛТАТИ КОЈИ ЧИНЕ ДЕО ТЕЗЕ

Радови у часописима индексираним у међународним цитатним базама (Current Contents / Science Citation Index):

- Bakić M, Stevanović J, Milić M, Galić I, Bakić M, Martinović A, Bakić N, Štrbac M, Bakić B, Balaban R, Vujnić M, Joksimović B. Factors associated with the prevalence of viral hepatitis B and C among prisoners: Results of two consecutive national surveys in Montenegro. PLoS One. 2025;20(4):e0321464. doi: 10.1371/journal.pone.0321464.

5. ЗАКЉУЧАК (образложење научног доприноса дисертације)

Докторска дисертација „Ризична понашања и преваленција ХИВ-а и вирусних хепатитиса међу издржаваоцима затворске казне: резултати из два консекутивна национална истраживања у Црној Гори”, кандидата др Маријана Бакића, представља значајан, актуелан и оригиналан научни допринос у области епидемиологије и јавног здравља, посебно у домену здравствене заштите особа на издржавању затворске казне. Особе које издржавају казну затвора представљају високоризичну популацију за крвно и сексуално преносиве инфекције, услед изражене учесталости ризичног понашања, пренатрпаности затворских установа и ограниченог приступа интервенцијама за смањење штете. Међународне организације, пре свих Светска здравствена организација, UNODC, UNAIDS и ECDC, препознале су затворе као кључна ризична окружења за ширење инфективних болести, али и као места значајног јавноздравственог потенцијала за рано откривање, лечење и превенцију ових инфекција. Ова дисертација по први пут на систематичан начин, кроз два методолошки усклађена национална истраживања спроведена у размаку од готово деценије, сагледава динамику ризичних понашања и преваленције ХИВ-а, ХБВ и ХЦВ инфекција међу затвореницима у Црној Гори. Резултати недвосмислено показују да, упркос глобалним трендовима смањења преваленције хепатитиса Ц у општој популацији, у затворима у Црној Гори није дошло до значајне промене у преваленцији ове инфекције, те да

инјектирање дрога представља најснажнији и временски конзистентан предиктор серопозитивности. Истовремено, дисертација документује забрињавајуће низак обухват интервенција за смањење штете, недовољан ниво знања о начинима преноса инфекција и ниску учесталост употребе кондома, чиме пружа чврсту научну основу за креирање пиљаних, на доказима заснованих мера превенције и за успостављање свеобухватног пакета препоручених интервенција у затворској средини.

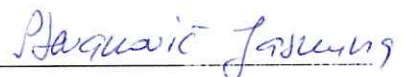
С обзиром на актуелност теме, јасно постављене циљеве, адекватну методологију, прецизно приказане резултате и њихову исцрпну интерпретацију у светлу савремене литературе, Комисија сматра да докторска дисертација др Маријана Бакића представља оригинални научни допринос и предлаже Наставно-научном већу Медицинског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици да прихвати предложену дисертацију под насловом „РИЗИЧНА ПОНАШАЊА И ПРЕВАЛЕНЦИЈА ХИВ-А И ВИРУСНИХ ХЕПАТИТИСА МЕЂУ ИЗДРЖАВАОЦИМА ЗАТВОРСКЕ КАЗНЕ: РЕЗУЛТАТИ ИЗ ДВА КОНСЕКУТИВНА НАЦИОНАЛНА ИСТРАЖИВАЊА У ЦРНОЈ ГОРИ” и одобри њену јавну одбрану.

У Косовској Митровици,
03.7.2026. године

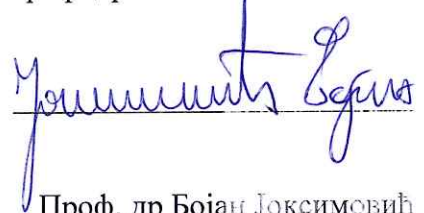
Чланови Комисије:

Доц. др Марија Милић

Проф. др Јасмина Стевановић

Проф. др Бојан Јоксимовић